
Ledera

Inkludering i den pedagogiska praktiken – ett nordiskt perspektiv

Under 1980- och 1990-talet levde den svenske journalisten och författaren Lasse Berg tillsammans med grupper av san-folket i Botswana och Namibia. Genetiskt är det just denna folkgrupp som är närmast besläktad med den ursprungliga människan, som levde i Kalaharis omgivningar för 150 000 år sedan. Berg studerade san-folkets dagliga liv, riter och levnadsmönster och försökte förstå hur livet i de första mänskliga samhällena på jorden kan ha sett ut. Särskilt lade han märke till det komplicerade sociala samspelet mellan gruppens medlemmar, hur konflikter hanterades och vad man strävade efter för att få ett gott liv.

Lasse Berg har samlat sina erfarenheter tillsammans med intervjuer med historiker, evolutionsforskare, paleontologer, arkeologer och språkforskare i boken Gyrning över Kalahari. En iakttagelse som Berg fäster sig vid är hur stark jämlikheten är i san-samhällena trots olikheter individer emellan. Han noterar bland annat de speciella spelreglerna i samband med en av de viktigaste sysselsättningarna, jakten, och skriver:

Ett vanligt sätt att dela äran av jaktlycka är att jägaren bär andras pilar i sitt koger, ja ibland har han enbart andras pilar med sig. Den som gjort pilen blir den som fällt bytet. På det sättet kan också en handikappad bli en framgångsrik jägare. /.../ Den som gjort pilen "äger" nämligen bytet, vilket innebär att det blir han som ska portionera ut köttet, med alla de risker att betraktas som snål eller orättvis den rollen kan innebära. En alltför framgångsrik jägare kan också sluta jaga i veckor eller månader för att låta andra träda in i hjälterollen. (Berg 2005:257)

Detta skulle ytligt sett och med vår tids kulturella referenser kunna förstås som gester av vänlighet. I själva verket handlade det om överlevnad. För att san-samhällena skulle ha en chans att klara allehanda påfrestningar, krävdes allas deltagande och bidrag till det gemensamma och gemensamhetskapande. Individuella olikheter togs till vara och gjorde världen mer begriplig.

Människan är av naturen ett flockdjur "... som har ett desperat behov av att höra samman, av mänsklig närhet, av att få hjälpa varandra i större grupper, av att få uppskattning, av att få känna solidaritetens värme". (Berg 2005:234)

Temat för det här numret av Paideia är inkludering. I dag är det kanske viktigare än någonsin att förutsättningar skapas för inkluderande gemenskaper när de största utmaningar i form av klimathot och sinande råvarutillgångar som mänskligheten hittills upplevt, står för dörren. Hur skolan och utbildning i stort förstår dessa utmaningar och hur man arbetar för att olikheter människor emellan ska ses som en tillgång och inte ett problem, blir då betydelsefullt. Inkludering handlar därför inte i första hand om rumslighet, utan snarare om hur förskolan och skolan med professionella lärares hjälp blir en plats för gemensamt lärande och individuell utveckling – och där det gemensamma bästa är målet.

I de fyra artiklar som skrivits inom temat inkludering i detta nummer av Paideia behandlas arbetet med strävandena att skapa inkluderande utbildningsmiljöer i våra nordiska länder. Avsikten var att även Island skulle ha funnits med, men dessvärre omintetgjordes denna ambition av sjukdom.

De första fyra artiklarna bildar numrets huvudtema – inkludering. Tillsammans ger de en unik bild av det nationella läget för inkludering i fyra av Nordens länder. Läget sätts i en kontext av nutida omständigheter bland vilka vi hittar internationella storskaliga mätningar. Samtliga artiklar bidrar dock inte bara med en nulägesorientering utan också med insikter i de senaste decenniernas utveckling på inkluderingsområdet. Som en tråd genom artiklarna löper också ett tydliggörande av den svårfångade definitionen av begreppet inkludering.

Alla artiklar har ett problematiserande angreppssätt. De diskuterar exempelvis gapet mellan å ena sidan visioner på policynivå och å andra sidan den otillräcklighet man som enskild lärare kan känna när det gäller att förverkliga dessa visioner. Artikelförfattarna stannar dock inte vid att problematisera. Tvärtom, i alla fyra artiklar presenteras också kunskap som behövs för konkreta förbättringar av elevers villkor.

Det finns alltså många aspekter som förenar läget i de fyra nordiska länderna. Det framkommer samtidigt olikheter länderna emellan. Till de senare hör att finska elever möts med specialpedagogiska insatser tidigt medan de norska eleverna möter sådana betydligt senare.

Tidskriftens första artikel Inklusion i Danmark – hvilke konsekvenser har begrebsdefinitioner for den pædagogiske praksis? är skriven av Ole Hansen och Lars Qvortrup. När det gäller andelen elever som riskerar exkludering i Danmark finns det somligt som pekar mot ett potentiellt trenderbrott, enligt författarna, det vill säga att en tidigare ökning kan ha avstannat. Det senaste decenniet och fram tills för ett par år sedan har dock andelen danska elever som får omfattande specialundervisning ökat markant trots uttalade föresatser om motsatsen från politiskt håll. Författarna efterfrågar därför att lärare ges gedigna kunskaper, både under sin utbildning och efter, för att kunna möta och mota denna tendens. Författarna behandlar därutöver olika

dimensioner av begreppet inkludering, gör egna tillägg till begreppet och förser läsaren med en användbar matris.

Vikten av att möta lärares vilsehet är något som behandlas också i numrets andra artikel. Per Skoglund är författare till artikeln Inkludering kräver djupare involvering i skolans osäkerheter – en fråga om att stödja professionella att lära, och som delvis utgår från författarens erfarenheter av att vara utvecklingsledare på Specialpedagogiska skolmyndigheten i Sverige. Artikeln har sin orientering mot faktorer som kan utgöra hinder eller stöd för att lyckas med inkludering. Även här betonas lärarutbildningarnas betydelse. I artikeln löper därutöver ett spår kring ledarskapets betydelse.

I den tredje artikeln Excellens, likvärdighet och fokus på lärande – ett finländskt perspektiv på inkludering rör vi oss över till en finsk kontext, där vi finner Nordens högsta andel av elever som behöver specialundervisning. Artikelförfattaren Kristina Ström ställer inledningsvis frågan om huruvida Finland är ett inkluderande land. Svaret på frågan blir både ja och nej och läsaren ges en inblick i omständigheterna som leder fram till detta tudelade svar. Artikeln presenterar därutöver en översikt över vilka åtgärder Finland vidtar i form av förebyggande strategier. Här lyfter författaren fram behovet av att vetenskapen bättre stöder lärare när det gäller metoder och material.

Tidskriftens fjärde artikel Norsk skole anno 2013: Økende ekskludering under dekke av inkludering? visar att det även i Norge finns en tendens till ökning av elever som exkluderas. Här uppmärksammar författaren Kari Nes faktorer som kan betecknas som exkluderande inom skolan, till skillnad från dem som handlar om att elever exkluderas från skolan. Det betyder att artikeln erbjuder en genomgång av exkluderande drag i generell mening vid sidan av drag som kan hittas specifikt i specialundervisning. I det avslutande avsnittet diskuteras eventuella förklaringar till de tendenser som behandlats.

Sammantaget ger de fyra artiklarna en unik, samlad bild av inkluderingsläget i Norden. Bilden speglar definitivt de utmaningar som utbildning står inför men är inte bara nedslående. Intressant är att det i flera av länderna verkar finnas tendenser till trendbrott, det vill säga att ökningen av elever som exkluderas kan ha avstannat. Att något händer samtidigt i de olika nordiska länderna trots olika nationella omständigheter, väcker nya frågetecken. Redaktionen hoppas därför på en fortsatt diskussion och fortsatt uppmärksamhet på de företeelser som framträder i numrets huvudtema.

Den sista artikeln, Maria Ferlins Vardagsanknytning i biologiböcker, är tänkt att fungera fristående från numrets huvudtema. Även denna text visar sig emellertid knyta an till inkluderings temat. I artikeln analyseras vilka erfarenheter som svenska läromedelsförfattare i biologi förutsätter att elever har. På så sätt belyses både vilka elever som riskerar att exkluderas som

en följd av läromedelsval och på vilket sätt. Artikeln är angelägen för läromedelsförfattare som behöver reflektera över sina val, och för lärare som via resultatet får vägledning i vad man som lärare kan behöva komplettera med i undervisningen. Artikeln bör dock ses som angelägen också för övriga utbildningsintresserade. Den har nämligen potential att fungera som inspiration, och vara till hjälp för, lärarstudenter som skriver självständiga arbeten, liksom för doktorander och forskare och som kan dra nytta av artikelns tydliga tillämpning av socialsemiotisk teori och av ett läromedelsanalytiskt angreppssätt.

Med förhoppning om engagerande läsning och många nya insikter!

Stephen Dobson, Ole Hansen, Thomas Nordahl, Lars Qvortrup, Bengt Persson och Anita Norlund

Litteratur

- Berg, L. (2005): Gryning över Kalahari. Hur människan blev människa. Ordfront.
-